

Volgens Van Waerschut¹⁾ was de oude toestand in 1584 nog waar te nemen uit muurbrokken van de poort en uit vakken van de vest ter weerszijde, waarin 's-winters nog wel 4 voet water stond. Van overblijfselen der oude stadsmuren rept hij niet en te oordeelen naar wat wij van elders weten, is het vrij zeker, dat langs die eerste vest nimmer een steenen muur gestaan heeft. Het is mij ook niet gebleken, dat bij de latere bebouwing van het betrokken stadsdeel ooit eenig zwaar metselwerk in den grond werd aangetroffen.

Als ik hierboven spreek van ontwikkeling van den plattegrond der landstad tot aan het einde der 16e eeuw, dan is daarmee niet bedoeld een vergrooting, niet een ontwikkeling naar *buiten*, zooals de moderne stad die kent, maar eene naar *binnen*, een ontwikkeling in dien zin dat uit het min of meer chaotisch grond-complex, dat binnen de vesten aanvankelijk werd aangetroffen, een meer geordende bebouwing groeide, zich aanpassend aan de hoofdlijnen en eindpunten in het oude stadsplan: landwegen en poorten, vaarten en sluizen. Daarbij deed zich nog niet dadelijk gevoelen de behoefte aan nieuwe straten: eenerzijds omdat de oudste bebouwing was, wat wij nu noemen, open – in de Lombardstraat werden gevonden perceelen van 3 gaarden breed (± 11.16 M.) – anderzijds doordat het eigenlijke huis bij de gesloten bebouwing, welke de open verving, zeer smal was, dus weinig straatlengte vroeg. Voor het huis van den arbeider en den kleinen burger was 10 voet (3.10 M.) geen zeldzaamheid; Brielle stelde in zijn oudste brandkeur als voorwaarde om in een huis vuur te mogen branden dat dit 10 voet breed zou zijn, tenzij het van steen ware. En zelfs in de 16e eeuw was 12 voet voor het eenvoudige, 18 voet voor het betere huis almede de meest voorkomende breedte; de acht erven welke 14 Mei 1578 werden uitgegeven aan het Oosteinde, op de plaats van het verbrande klooster, hadden een breedte van $17\frac{1}{2}$ tot $18\frac{1}{2}$ voet, dus gemiddeld van ruim $5\frac{1}{2}$ Meter. Waar, zooals veelvuldig voorkwam, aanvankelijk ter zijde van het huis een open pad liep, dat bij den lateren herbouw daarin werd opgenomen, beïnvloedde dit natuurlijk gunstig de breedte en dus ook de verhoudingen in het stads-

1) Br. II blz. 269, 270. Vergelijk Br. II blz. 519.